

Kâinatta yaratılmış olan sınırsız sayıdaki gezegen ve yıldızların çok az kısmını görüp tefekkür edebiliyoruz. Diğerlerinin yaratılmasının hikmeti nedir? Bu durum Allah'ın iktisadına ters olmuyor mu?

"Ey ahmak nokta-i sevda! Hâlıkın ef'âli sana nâzır değildir. Ancak Ona bakar. Kâinatı senin hendesen üzerine yapmış değildir. Ve seni hilkat-i âlemde şahit tutmamıştır. İmam-ı Rabbânî'nin (r.a.) dediği gibi: 'Melikin atiyelerini, ancak matiyeleri taşıyabilir.'"(1)

Atiyye: Kelime olarak *hediye, bahşış, lütuf ve ihsan* mânalarına geliyor. Bu cümledeki mânası *maksad ve gayelerdir*. Yani kâinatta hedef ve maksad tutulan şeylerin umumuna verilen bir isimdir. Allah'ın kâinatta takib ettiği hikmet ve maksatların tamamına *atiyye* denilir.

Matiyye: Kelime olarak *binek ve yük taşıyan vasıta* demektir. Bu cümledeki istilâhî mânası maksad ve gayelerin altından kalkan, onları mânalı hale sokan vasıtalar mânasındadır. Yani Allah'ın kâinatta takib ettiği hikmet ve maksatları ancak yine O'nun küllî nazarı kaldırabilir. Yoksa insanların ve cinlerin cüz'î nazarları kâinatın umumunda tecelli eden maksad ve hikmetlere kifayet etmez. O küllî gayeler insanların cüz'î istifadesi için değildir.

Kâinatta insanın idrak ve ihata edemeyeceği kadar sınırsız hikmet ve gayeler vardır. Bu gaye ve hikmetlerin hepsi de sanatkârını ve ustasını gösterip ona işaret ediyor. Bir san'at ve eser, kendi nefesine bir bakıyor ise, san'atkârına ve ustasına binler cihetle bakıyor.

Mesela; bir resim tablosunu teşkil eden tahta ve tuval, tablonun nefsi ve kendisi hükmündedir. Bu resim tablosunun boş tuvaline tahtasına bakıp da kimse sergiye gelmez. İnsanları resim sergisine çeken şey; tablonun tuval ve tahtası değil, üzerinde işlenen resim sanatıdır. Resim sanatındaki bütün incelik ve çizimler de ressamın işaret eden levhalar hükmündedir. Demek bir resim tablosu nefisini, yani tuval ve tahtasını bir gösterirken, üzerindeki resim sanatı ile ressamını binler vasfı ile tanıtır.

Aynı şekilde bir çiçeğin maddesi ve dünyaya bakan faydası birkaç iken, sanatkârı olan Allah'a bakan yönü yüz binlercedir. Yani; çiçek üstündeki her bir nakış, onda tecelli eden her bir isim san'atkarını ilan ediyor. Meselâ; bir çiçek şekli, Allah'ın **Musavvir** isminin bir tecellisi ve cilvesidir. Çiçeğin şirin ve tatlı süsleri

---

Müzeyyin isminin, rengi **Mülevvin** isminin bir cilvesidir. Çiçeğin bünyesindeki intizam, Allah'ın **Munazzım** isminin bir cilvesidir. Çiçeğin hayatına lazım olan erzakların gelip bünyesine girmesi **Rezzak** isminin bir cilvesidir. Bu da nakış ve san'atlar adedince isimleri akla gösteriyor, zira her nakış ve san'at arkasında bir isim tecellî ediyor.

Bundan daha da ötesi; çiçeğin üzerindeki nakışlar ve san'atlar faraza bin ise, insanın bu nakış ve san'atlardan istifadesi bir ikidir. Öyle ise geri kalan kısmı Allah'ın küllî nazarına bakıp O'na hitap ediyor. Burada çiçeklerin üstündeki sayısız tecelli ve nakışlar Allah'ın atıyyeleridir. Bunları bütünü ile ihata edip istifade etmek ise ancak Allah'ın küllî nazarıdır ki, O'nun bu sonsuz nazarı bu atıyyelere matiyeye oluyor. Zira sonsuz tecellileri ancak sonsuz bir nazar sahibi ihata eder.

Kâinatın ve içindeki sayısız varlıkların yaratılmasının asıl hikmeti Allah'ın kendi cemal ve kemalini mahlûkat aynasına görmek ve göstermek istemesidir. Bu yüzden mahlûkatı kesretle yaratıp icad ediyor.

"Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi istedim ve mahlûkatı yarattım."(2)

Bu hikmete binaen Allah kâinatı ve içindeki mevcudatı yaratıp isim ve sıfatlarını tecelli ettirdi. Böylece bu tecellileri hem kendi küllî nazarı ile seyrediyor hem de gayrın nazarı seyrettiriyor. Gayrın nazarı insanlar, melekler, cinler ve ruhanîlerdir.

Öyle ise sayısız gezegenlerin icadı abes ve israf değil, sonsuz bir hikmet ve iktisattır. Kâinat sofrasının tek misafiri insan değildir, sayısız melek ve ruhanîler de bu sofraların misafirleri olup onlar da istifade ediyorlar.

Buraya kadar izah etmeye çalıştığımız mânalar Bediüzzaman Hazretlerinin Onuncu Söz'de geçen şu harika cümlelerin bir izahıdır:

"Evet, her şeyin vücudunun müteaddit gayeleri ve hayatının müteaddit neticeleri vardır. Ehl-i dalâletin tevehhüm ettikleri gibi dünyaya, nefislerine bakan gayelere münhasır değildir ta hikmetsizlik içine girebilsin. Belki her şeyin gayât-ı vücudu ve netâic-i hayatı üç kısımdır:"

"Birincisi ve en ulvîsi Sâniine bakar ki, o şeye taktığı harika-i san'at murassaâtını, Şâhid-i Ezelînin nazarına resmigeçit tarzında arz etmektir ki, o nazara bir ân-ı seyyâle yaşamak kâfi gelir. Belki, vücuda gelmeden, bilkuvve niyet hükmünde olan istidadı yine kâfidir. İşte, seriüzzevâl lâtif masnuat ve vücuda gelmeyen, yani sünbül vermeyen birer harika-i san'at olan çekirdekler, tohumlar şu

---

gayeyi bitamamihâ verir. Faydasızlık ve abesiyet onlara gelmez. Demek, her şey, hayatıyla, vücuduyla Sâniinin mucizât-ı kudretini ve âsâr-ı san'atını teşhir edip, Sultan-ı Zülcelâlin nazarına arz etmek birinci gayesidir."

"İkinci kısım gaye-i vücut ve netice-i hayat, zîşuura bakar. Yani, her şey, Sâni-i Zülcelâlin birer mektub-u hakaiknümâ, birer kaside-i letâfetnümâ, birer kelime-i hikmet-edâ hükmündedir ki, melâike ve cin ve hayvanın ve insanın enzârına arz eder, mütalâaya davet eder. Demek, ona bakan her zîşuura ibretnümâ bir mütalâagâhtır."

"Üçüncü kısım gaye-i vücut ve netice-i hayat, o şeyin nefesine bakar ki, telezzüz ve tenezzüh ve bekâ ve rahatla yaşamak gibi cüz'î neticelerdir. Meselâ, azîm bir sefine-i sultaniyede bir hizmetkârın dümencilik ettiğinin gayesi, sefine itibarıyla yüzde birisi kendisine, ücret-i cüz'iyesine ait, doksan dokuzu sultana ait olduğu gibi; herşeyin nefesine ve dünyaya ait gayesi bir ise, Sâniine ait doksan dokuzdur."

"İşte bu taaddüd-ü gayattandır ki, birbirine zıt ve münafi görünen hikmet ve iktisat, cûd ve sehâ ve bilhassa nihâyetsiz sehâ ile sırr-ı tevfiği şudur ki:"

"Birer gaye nokta-i nazarında cûd ve sehâ hükmeder, ism-i Cevâd tecellî eder. Meyveler, hubublar, o tek gaye nokta-i nazarında bigayri hisabdır; nihayetsiz cûdu gösteriyor. Fakat umum gayeler nokta-i nazarında hikmet hükmeder, ism-i Hakîm tecellî eder. Bir ağacın ne kadar meyveleri var; belki her meyvenin o kadar gayeleri vardır ki, beyan ettiğimiz üç kısma tefrik edilir."

"Şu umum gayeler nihayetsiz bir hikmeti ve iktisadı gösteriyor. Zıt gibi görünen nihayetsiz hikmet, nihayetsiz cûd ile, sehâ ile içtima ediyor. Meselâ, asker ordusunun bir gayesi temin-i asayıştır. Bu gayeye göre ne kadar asker istersen var ve hem pek fazladır. Fakat hıfz-ı hudut ve mücahede-i a'dâ gibi sair vazifeler için, bu mevcut ancak kâfi gelir; kemâl-i hikmetle muvazenededir."

"İşte, hükûmetin hikmeti, haşmet ile içtima ediyor. O halde, o askerlikte fazlalık yoktur denilebilir."(3)

Dipnotlar:

(1) bk. [Mesnevî-i Nuriye, Katre'nin Zeyli.](#)

---

(2) bk. *Keşfu'l-Hafâ, II / 132, hadis: 2016.*

(3) bk. [Sözler, Onuncu Söz, Altıncı Hakikat, Haşiye.](#)